

УДК 37.091(520)

ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ У СУЧАСНІЙ ЯПОНІЇ**Зброєва Н. Б.**

У статті аналізуються структура і загальні правила функціонування вищих навчальних закладів сучасної Японії. Розкривається специфіка вступу, навчання та характерні особливості організації навчального процесу.

Ключові слова: система освіти, освіта в Японії.

В статье анализируются структура и общие правила функционирования высших учебных заведений современной Японии. Раскрывается специфика поступления, обучения и характерные особенности организации учебного процесса.

Ключевые слова: система образования, образование в Японии.

The article analyzes the structure and general rules of operation of higher educational institutions in contemporary Japan. It reveals the specifics of entrance, studies and peculiarities of the teaching process organization.

Key words: system of education, education in Japan.

Однією з рушійних сил прогресу у будь-якій галузі людської діяльності є синтезування і осмислення накопиченого світового досвіду. В сучасних українських реаліях особливу важливість має набувати вивчення розвитку освіти у найбільш розвинених країнах світу. Тому доцільним, на наш погляд, є звернення до досвіду Японії – країни, яка впевнено посідає одне з передових місць у світовому суспільному просторі, і де питанню освіти надається величезна увага. Освітнянським проблемам Японії присвячені праці О. Джуринаського, І. Зязюна, О. Михайличенко, О. Озерської, А. Сбруєвої, Т. Свердлової та ін., проте педагогічна актуальність та позитивний досвід цієї країни, на нашу думку, заслуговують на більшу увагу, що й послугувало приводом написання даної статті.

Система вищої освіти Японії парадоксальна. З одного боку, незважаючи на стрімкі процеси інтернаціоналізації останніх десятиліть, вона, як і раніше, залишається однією з найконсервативніших у світі, стійко пручаючись модернізації та впливу інших культур на свою самобутність. Аж до середини минулого сторіччя система освіти працювала на підтримку укоріненого в японській культурі протиставлення "ніхондзін / гайдзін" ("японське / чуже"). З іншого боку, саме через реформи освіти завжди відбувалося оновлення японського суспільства: починаючи з першої модернізації (революція імператора Мейдзі) в кінці XIX ст., яка заклала основи японської вищої освіти за західним зразком, і закінчуючи останніми реформами, спрямованими проти традиційного консерватизму навчальних закладів.

У наші дні в Японії налічується близько 600 університетів, причому 425 приватних. Загальна кількість студентів перевищує 2,5 млн осіб. Найпрестижнішими державними університетами є Токійський (заснований у 1877 р., має 11 факультетів), університет Кіото (1897 р., 10 факультетів) і університет в Осаці (1931 р., 10 факультетів), а також університети Хоккайдо і Тохоку. З приватних найбільш відомі університети Тюо, Ніхон, Васеда, Мейдзі, Токай і Кансайський університет в м. Осака. Крім того, є значна кількість вищих навчальних закладів, де навчається по 200–300 студентів на 1-2 факультетах [5].

Прийом до університетів традиційно проводиться у два етапи. На першому абітурієнти централізовано здають "Загальний тест досягнень першого ступеня", який проводиться Національним центром з прийому в університети. Ті, хто успішно витримав тестування, допускаються до вступних іспитів, які відбуваються вже безпосередньо в університетах. Цікаво, що кращі вищі заклади освіти мають у своїй структурі початкові, молодші, середні, старші школи і навіть дитячі садки. І якщо дитина успішно пройшла весь шлях від раннього дитинства до старшої школи в системі певного університету, вона зараховується до нього без іспитів, що є в сучасній Японії надзвичайно престижним і у майбутньому приносить вражаючі плоди як для держави, так і для зростаючої особистості.

Характерною особливістю організації навчального процесу в японських університетах є чіткий розподіл на загальнонаукові та спеціальні дисципліни. Перші два роки всі студенти отримують загальноосвітню підготовку, вивчаючи саме загальнонаукові дисципліни: історію, філософію, літературу, суспільствознавство, іноземні мови, а також слухаючи спецкурси зі своєї майбутньої спеціальності. За перший дворічний період студенти отримують можливість глибше проникнути у сутність обраної спеціальності, а викладачі – переконалися у адекватності вибору студента, визначити його потенціал. Теоретично після закінчення загальнонаукового циклу студент може поміняти спеціалізацію, і навіть факультет. Однак у реальності такі випадки вкрай рідкісні і мають місце тільки у межах одного факультету, а ініціатором виступає не студент, а адміністрація. В останні два роки студенти вивчають обрану ними спеціальність.

Терміни навчання в усіх університетах стандартизовані. Базовий курс вищої освіти становить 4 роки за всіма основними напрямками навчання та спеціальностями. Медики, стоматологи і ветеринари вчать на два роки довше. По закінченні базового курсу присуджується ступінь бакалавра (*Gakushi*). Формально студент має право значитися у виші 8 років, тобто відрахування несумлінних студентів практично виключається. За рідкісним винятком переведення з одного університету до іншого не практикується. Але окремі університети здійснюють прийом іноземних студентів на другий чи третій курс, при цьому для них проводяться спеціальні іспити (*transfer examination*).

Випускники вишів, що проявили здібності до дослідницької роботи, можуть продовжити навчання в аспірантурі на ступінь магістра (*Shushi*), яке передбачає поглиблену наукову і професійну спеціалізацію, триває два роки, закінчується складанням випускних іспитів та захисту тез (дисертації). Ступінь доктора філософії (*Hakushi*) вимагає трьох років навчання для тих, хто має ступінь магістра, і не менше 5 років для бакалаврів, передбачає складання випускних іспитів та захист дисертації на основі індивідуально проведених досліджень [1]. Статус "кандидат наук" в Японії, як і у більшості країн, відсутній.

Більшість університетів організовує навчальний процес за семестровою системою. В університетах функціонує система залікових одиниць, якими оцінюється обсяг досліджуваного курсу, виходячи з кількості годин, що витрачаються щотижня протягом семестру на роботу в аудиторії або лабораторії. Цікава форма захисту курсових, реферативних робіт практикується у приватних вишах – виїзд викладачів і студентів у гори або на море на 2–3 дні. До обіду планується навчальна робота, в другій половині дня – спортивні ігри, а у вечір відбуваються дискусії-захисти за темами робіт, які поєднують у собі достатньо високий рівень як вимогливості, так і демократичності з боку викладача стосовно студентів.

Окрім студентів, аспірантів і докторантів, у японських вишах є вільні слухачі, "перевідні" студенти, студенти-дослідники і колегіальні дослідники. Вільні слухачі зараховуються на базовий курс або до аспірантури для вивчення одного або кількох курсів. Студенти, що переведені з японських або зарубіжних вишів зараховуються з метою відвідин окремих лекцій для отримання наукового керівника в аспірантурі або докторантурі. Студенти-дослідники вступають до аспірантури на рік і більше для вивчення будь-якої наукової теми під керівництвом професора даного університету, однак академічні ступені їм не присуджуються. Нарешті, колегіальними дослідниками називають викладачів, учителів, науковців та інших фахівців, які виявили бажання проводити дослідницькі роботи під керівництвом конкретного, обраного ними, професора даного закладу.

Зауважимо, що Японія за причини замкнутості свого суспільства і складності мови ніколи не входила до числа світових лідерів по залученню іноземних студентів. Однак політика інтернаціоналізації вищої освіти, яка проводиться в Японії з 1983 р., приносить свої плоди. Переважно японські виші залучають молодь із сусідніх азійських країн. Серед іноземних студентів громадяни Китаю, Тайваню та Кореї. Проте долучитися до великої японської культури й осягнути нюанси національної системи управління приїжджають і бажаючі з розвинених країн Заходу. Наприклад, кількість американських студентів оцінюється приблизно в тисячу осіб. Разом з тим зрілі професіонали своєї справи – викладачі, дослідники та фахівці із зарубіжних країн залучаються дуже активно. Наприклад, більше 10 років тому був прийнятий

закон, що дозволяє іноземним фахівцям займати штатні посади в японських вищих навчальних закладах на досить вигідних умовах. На допомогу тим іноземцям, хто погано знає японську мову, організований інтенсивний річний курс навчання у Міжнародному студентському інституті міста Осака. А з 1987 р. функціонує програма обміну викладачами JET (*Japan Exchange Teaching Programme*), в межах якої близько тисячі викладачів англійської мови приїжджають до Японії щороку [4].

Прийом іноземних студентів здійснюється на тих самих підставах, що й набір японських абітурієнтів. Також іноземні студенти зобов'язані здати загальноосвітній іспит. Наприклад, його варіант для гуманітаріїв включає перевірку з всесвітньої літератури, всесвітньої історії, англійської. Варіант для природничо-наукових спеціальностей містить питання з математики, фізики, хімії, біології та англійської мови. Однак найважливіше – це тест з японської мови, який проводить Асоціація міжнародної освіти. Він включає три блоки: перевірку знання ієрогліфів і лексики, аудіювання, читання та перевірку знань з граматики. Цей іспит проводиться за чотирма рівнями складності. Перший рівень передбачає вивчення японської мови протягом 900 годин і знання 2000 ієрогліфів, другий – 600 годин і 1000 ієрогліфів, третій – 300 годин і 300 ієрогліфів, четвертий – 150 годин і 100 ієрогліфів [3]. До речі, сучасна японська дитина за шкільні роки має засвоїти 1850 ієрогліфів. Це мінімум, встановлений Міністерством освіти, причому половиною з котрого треба оволодіти вже у молодших класах.

Офіційний документ про успішно складений іспит першого рівня є достатньою підставою для вступу до будь-якого ВНЗ Японії (навіть на ступінь магістра). Для окремих вишів досить здати й іспит другого рівня. Наявність документу про зданий іспит третього рівня дозволяє влаштуватися на роботу в японські фірми.

Оплата навчання в японських вишах для іноземних студентів варіюється від 380 тис. єн на рік і більше у державних вишах, до 900 тис. єн у приватних вишах (\$ 1 дорівнює 122 єнам). Найдорожче коштує навчання за такими спеціальностями: економіка, медицина, педагогіка, філологія. 80 % іноземців навчаються в Японії за свій рахунок, решті виплачуються різні види стипендій. Можна претендувати на урядову стипендію (*Japanese Government Scholarship*), стипендію Японської асоціації міжнародної освіти, стипендії від програми "Міжнародне взаєморозуміння", стипендії Міністерства освіти у межах програм стажувань, від приватних фондів, які засновані меценатами та ін. Стипендії для студентів-іноземців становлять близько 30–40 тис. єн щомісяця. Аспіранти можуть розраховувати на 90–100 тис. єн на місяць [6].

Зауважимо, що у вищій школі Японії не схвалюється розслабленість і тривалі пошуки себе, як у європейських вишах; сюди слід приїжджати вже тоді, коли абітурієнт точно знає, з якою сферою хоче пов'язати своє майбутнє, ким хоче стати.

Цікавою вбачається тема працевлаштування випускників університетів і подальшого підвищення кваліфікації. Прийом на роботу в Японії проводиться один раз на рік, у квітні. При відборі претендентів враховується рейтинг вишу, а також результати, показані на тестуванні, що включає питання на визначення ступеня загальної підготовки та культури, засвоєння гуманітарних і технічних знань. Окрім того, кращі претенденти проходять співбесіду, в ході якої оцінюються особистісні якості (в позові комунікабельність, готовність до компромісів, високий рівень амбіцій, відповідальність, старанність, загальна культура та ерудиція, ін.). Випускники вищих навчальних закладів, яких взяли на роботу, продовжують навчання і в корпораціях. Процес удосконалення складається в основному з практикумів, що проводяться в різних підрозділах фірми, курсів лекцій, семінарів за специфікою трудової діяльності та психологічних тренінгів. Співвідношення практичних і теоретичних занять завжди складається на користь перших (від 6:4 до 9:1) [2].

У японських фірмах прийнята постійна ротація кадрів. Після того як працівник досить освоївся з однією спеціальністю, він обов'язково переводиться на інше робоче місце, де процес практичного навчання починається знову. Періодична зміна робочих місць протягом трудової діяльності співробітника (зазвичай 3–4 рази) вважається кращим способом підвищення кваліфікації кадрів. Завдяки ротації формуються "керівники широкого профілю", які досконало знають особливості діяльності всіх ланок і рівней своєї компанії.

Маючи за мету об'єктивний аналіз питання вищої освіти Японії, зазначимо, що в цій країні існує досить активний суспільний рух, який виступає проти

традиціоналізму і стереотипізації підготовки фахівців. Проте далеко не всі сучасні виши Японії прагнуть до нововведень у своїй діяльності і радикальних змін у системі свого функціонування. Найбільш вагомим аргументом позиції останніх є той факт, що переважною більшістю зарубіжних дослідників японська система освіти (від початкової до вищої і "післядипломної"), незважаючи на деякі спірні моменти, оцінюється надзвичайно високо, що й спонукає консерваторів дотримуватися традиційного погляду й установок на освіту молоді. Підводячи підсумок, можна з упевненістю сказати, що система освіти Японії є однією з найефективніших в усьому світі. Вміло синтезуючи кращі, перевірені часом, досягнення педагогічної думки з особливостями свого соціуму, ця система забезпечує країні висококваліфіковані кадри в усіх сферах, що є основною базою вражаючих досягнень японців у техніці, економіці, культурі та високого рівня життя в цілому.

Література

1. Зверева Н. Н. Опыт модернизации японской системы образования: история и современность / Н. Н. Зверева // Вестн. Томского гос. ун-та. Педагогика. – 2008. – № 310. – С. 163–169.
2. Петиненко И. А. Система образования Японии: что ведет эту страну к успеху? / И. А. Петиненко // Вестн. Томского гос. ун-та. Педагогика. – 2012. – № 2. – С. 174–178.
3. Examination for Japanese University admission for International Students (EJU) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.jasso.go.jp/eju/index_e.html. – Назва з екрана.
4. Japan Exchange Teaching Programme // Информационно-исследовательский портал) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.jetprogramme.ca/>. – Назва з екрана.
5. Japanese universities dominate top 10 // Kyodo Newsy. *Fushiqi Nippon*. – 11.05.2009. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.japantoday.com/category/national/view/japanese-universities-dominate-top-10>. – Назва з екрана.
6. Okada K. Education system still effective, valid model / Keisuke Okada // The Japan Times. – 12.09.2009. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.japantimes.co.jp/news/>. – Назва з екрана.